

حقوق زوجین در اسلام

■ فاطمه نجفی بازوکی (قسمت پایانی)

شرط وجوب نفقه:

۱- شرط واجب شدن نفقه بر مرد دو چیز است:

۱- عقد نکاح، دائم باشد؛ پس در ازدواج موقت یا متعه نفقه زن بر مرد واجب نیست.

۲- تمکین کامل زوجه؛ به طوری که تمکین زوجه اختصاص به وقت و زمان خاصی نداشته باشد و زن همیشه آماده استمتاع مرد باشد.^(۱)

در وجوب نفقه با عقد یا با تمکین، بین علما اختلاف است اما قول ظاهر این است که وجوب نفقه وقوف بر تمکین دارد.^(۲)

حضرت امام خمینی علیه السلام در این رابطه می فرمایند: «همانا واجب است نفقه زن بر مرد، به شرط اینکه ازدواج دائم باشد نه منقطع و موقت و اینکه زن مطیع مرد باشد در آن چیزهایی که واجب است زن آنها را اطاعت کنند، پس نفقه برای ناشزه نیست...»^(۳)

نحوه پرداخت نفقه:

۱- پرداخت نفقه به دو صورت انجام می شود:

۱- زن در خانه شوهر زندگی می کند و مرد خودش تمام وسایل مورد نیاز خانواده را تهیه می کند و زن هم از آنها استفاده می کند.
۲- زن، هر روز اول صبح نفقه روزانه خود را از مرد مطالبه می کند و مرد خرج هر روز را به او می پردازد.

در رابطه با اینکه زن باید به چه صورت نفقه خود را دریافت کند، مختار است و تعیین یکی از دو صورت فوق با خود زن است. فقهای امامیه معتقدند که زن مختار است هر کدام را خواست، انتخاب کند و شوهر نمی تواند او را مجبور کند که باید به طریقه اول نفقه او را بپردازد. اما نظر فقهای اهل سنت این است که تازن و مرد با هم اختلافی ندارند و کنار هم زندگی می کنند، زن نمی تواند طریقه دوم (مطالبه روزانه) را انتخاب کند، بلکه باید به همان نحوه اول راضی باشد، مگر اینکه بر اثر اختلاف خانوادگی به دادگاه رجوع کنند و دادگاه نحوه پرداخت نفقه را معین کند.^(۴)

آیا زن مالک نفقه است یا خیر؟

از آنجا که پرداخت نفقه بر مرد واجب است و یکی از حقوق زن بر مرد است، لذا زن مالک نفقه یکروزه خود است که اول روز به او داده شده است. البته به شرط اینکه تا آخر روز از وظیفه تمکین سرباز نزده باشد و ناشزه نباشد. پس اگر زنی از چیزهایی که به عنوان نفقه یکروزه یا چند روزه به او داده اند، چیزی را بواسطه قناعت کردن و یا اینکه به مهمانی رفته و یا کس دیگری خرج او را داده، پس انداز کند، مال خودش است. ولی اگر زنی در وسط روز ناشزه شود تا مدتی که مطیع بوده، حق تملک آن مقدار از نفقه را دارد و بقیه را باید مسترد کند.^(۵)

چنانچه ذکر شده، چیزهایی که مورد نفقه محسوب می شوند مختلف اند؛ بعضی ها امثال خوراک و غذا و لوازم آرایش و غیره را جزو نفقه می دانند و برخی نیز اموری چون مسکن و خادم و اثاث البیت، با توجه به این اختلاف نظر، کیفیت تملک زن هم نسبت به آنها فرق

می‌کند که ما آنها را عنوان می‌کنیم:

۱- چیزهایی که وقتی مصرف شوند، عین آنها از بین می‌رود؛ مثل خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و لوازم آرایش مثل عطر و صابون. در این موارد زن به مقدار مصرف روزانه مالک است البته در صورت عدم نشوز و الاً باید نسبت به مقدار نشوز آنها به مرد برگرداند.

۲- چیزهایی که عین آنها با مصرف از بین نمی‌رود مثل پوشاک، اثاث البیت، مسکن و غیره. شوهر باید پوشاک را یا از مال خودش و یا به نحو اجاره و یا عاریه تأمین کند. اما این لباس به ملک زن در نمی‌آید، به این معنا که اگر زنی بمیرد و لباسش باقی باشد از اموال شوهر محسوب می‌شود. وسایل خواب و فرش و لوازمی هم که استفاده از آنها موجب از بین رفتن عین مال نمی‌شود، از اموال مرد حساب می‌شود، مگر اینکه مرد آنها را به زوجه خود بخشیده باشد. (۶)

تکاتی که در رابطه با نفقه باید مورد توجه قرار گیرد:

۱- اگر زنی برای انجام واجب شرعی مثل حج مسافرت کند، پرداخت نفقه زن از سوی مرد ساقط نمی‌شود. بنابراین واجب است مرد نفقه زن را در این مدت بپردازد. اما مخارج سفر، اگر این مسافرت برای امور حیاتی باشد، مثل اینکه زنی برای معالجه سفر کند، بر مرد واجب است. اما در مثل سفر حج، خرج سفر حج بر مرد واجب نیست.

۲- اگر مردی توانایی پرداخت نفقه را داشته باشد ولی از دادن نفقه خودداری کند، زن می‌تواند بدون مراجعه به دادگاه از اموال او برداشت کند.

۳- هرگاه مردی یک مدت نفقه همسر خود را ندهد، نفقه این ایام به صورت دین بر ذمه‌اش قرار می‌گیرد و فقط با ادای نفقه، این دین از ذمه وی ساقط می‌شود. و اگر زنی قبل از دریافت نفقه خود بمیرد، این مال به عنوان سایر طلبها به ورثه او منتقل می‌شود. و در این مورد فرقی نیست بین اینکه زن آن را مطالبه کرده باشد یا خیر.

۴- اگر مردی برای پرداخت نفقه مالی نداشته باشد، باید کار کند و نفقه زن را

و شرط واجب شدن نفقه بر مرد دو چیز است؛

۱- عقد نکاح، دائم باشد؛ پس در ازدواج موقت یا مته نفقه زن بر مرد واجب نیست.

۲- تمکین کامل زوجه؛ به طوری که تمکین روحه اختصاص به وقت و زمان خاصی نداشته باشد و زن همیشه آماده استماع مرد باشد.

مرد حق خرجی دارد، اگرچه از ثروتمندترین اشخاص باشد. (۸)

(۳- الف)، تمکین:

تمکین، یکی از تکالیف مرد نسبت به همسر دائمی است. تمکین یعنی برآوردن خواسته، بر آوردن نیاز جنسی زن از طرف مرد، «قسم» نام دارد. وجه تسمیه آن هم اینست که: قسم به فتح قاف به معنی «بخش نمودن چیزی» می‌باشد. و در اصطلاح حقوق اسلامی، عبارتست از «تکلیف شوهر به گذراندن شب نزد زن دائمی خود» و به عبارتی، یعنی: «قسمت کردن وقت توسط زوج مناسب حال زوجه». فقهای امامیه در این رابطه تکلیف شوهر را در رابطه با قسم به این صورت بیان کرده‌اند:

شوهر پس از عروسی، چنانچه زن باکره باشد باید هفت شب نزد او باشد و در غیر باکره سه شب. پس از آن اگر مردی یک زن دائمه دارد، باید هر چهار شب یک شب نزد او باشد. (۹) آنچه در قسمت واجب است حق مضاجعت (خوابیدن در کنار همسر و با او بودن در طول شب) است نه مواقعه (نزدیکی کردن). (۱۰) و اگر مردی دارای چند زن دائمه است باید بین آنها هم، قسم را رعایت کند و هر چهار شب نزد، یک نفر از آنها باشد. ماندن شوهر در شب نزد زن، حق زن است و زن می‌تواند از آن صرف نظر کرده و آنرا به شوهر ببخشد. همچنانکه اگر زن بگوید من در بقیه شبها هم اگر شوهرم کنارم نباشد متضرر می‌شوم، می‌تواند علیه او به دادگاه شکایت کند. و در این مورد حق با زن است و دادگاه مرد را مجبور می‌کند که هر شب پیش همسرش باشد.

تأمین نماید. مگر آنکه شغلی مطابق با شأن و حیثیت او نباشد، که در این صورت مدیون خواهد بود و تا پرداخت نکند، بری الذمه نمی‌شود.

۵- زن می‌تواند حق نفقه را از عهده مرد خارج کند، البته نسبت به روز حاضر یا روزهای گذشته، اما اینکه آیا زن می‌تواند نفقه ایام آینده را هم ساقط کند، به نظر بسیاری از فقها چنین شرطی باطل است و اصولاً زن نمی‌تواند نفقه آینده را ساقط کند. (۷)

۶- شرط استحقاق زن برای دریافت خرجی، فقر و نیاز زن نیست بلکه زن بر

(۴- الف)، حق آمیزش:

همان‌گونه که زن نباید نسبت به مسأله نیاز جنسی مرد، بی‌توجه باشد و به نیاز جنسی مرد پاسخ مثبت دهد، مرد هم نمی‌تواند به این نیاز طبیعی زن پاسخ منفی دهد. بر مرد واجب و لازم است که در این مورد کاملاً مراعات کند. لذا خبر نیست که مرد بیش از چهار ماه از آمیزش با زن خود خودداری کند.

حضرت امام علیه السلام در تحریر الوسیله می‌فرمایند: «... حد واجب آمیزش مرد با زن این است که مرد باید در هر چهار ماه یک بار با همسر خود آمیزش داشته باشد» (۱۱) میر حسین موسوی کساقم طباطبایی (ره) در کتاب عمود المؤمنین می‌فرمایند: اگر زن از جهت کثرت میل و شهوت نمی‌تواند تا چهار ماه صبر کند و به معصیت می‌افتد احتیاط واجب است قبل از تمام شدن چهار ماه مرد اقدام به نزدیکی با زن کند...» (۱۲)

نکته مورد توجه دیگر این است که آمیزش مرد با زن حق زن است و زن می‌تواند از آن صرف نظر کند. اما در غیر این صورت مرد باید مناعت به این امر واجب داشته باشد و اگر بیشتر از چهار ماه با همسر خود آمیزش جنسی نداشته باشد گناه کرده است. جمعی خدمت امام رضا علیه السلام رسیدند و پرسیدند: مردی زن جوان خود را به خاطر مصیبت و ناراحتی که برایش پیش آمده، حدود یک سال ترک کرده است، اگرچه به خاطر انتقام و آزار همسرش نبوده، از نظر اسلام این‌کار چگونه است؟ امام رضا علیه السلام فرمودند:

«إذا تركها أربعة أشهر كان إثمًا بعد ذلك»: ترک کردن زن، اگر از چهار ماه

بگذرد، گناه است. (۱۳)

(۵- الف)، آرایش و نظافت شوهر برای

همسرش:

یکی دیگر از وظایف شوهر نسبت به همسر، رعایت نظافت و آرایش است. بر مرد است که خود را برای همسر خود

خوشبو کند، تمیز باشد و زینت و کسب نماید. شوهر موظف است خود را برای زن تمیز کند تا زینت او آینه شوهر نگردد. مرد نباید ظاهر و لباس خود را زوری مرتب و منظم کند که نظر زینت را جلب کرده و همسرش را مزه مزه خود نماید. اما ما را از این رابطه با رفتارهای ضعیف خود ما را آسایش می‌دهد.

حسن بن یحیی می‌گوید: زوری امام کاظم علیه السلام را در حالی که محاسن مبارک خود را حساب کرده بود، دیدم. عرض کردم: فدای آنست شوم، آقا حضرات کرده‌ای؟ فرمودند: آری، زینت و خودآزایی مرد باعث ترویج عفت و پاکدامنی زینت می‌گردد زیرا زینتی هستند که با احتیاط بی‌توجهی مرد و بی‌نظمی و زینت‌بودن او، به فساد و بی‌عفتی زوری می‌آورند. انگاه حضرت فرمودند: آیا در نسبت ما زین همسر است و اولیده و نامنظم در برابرت ظاهر شود و تو آن‌گونه او را مشاهده کنی؟ عرض کردم: نه. فرمودند: زن نیز دوست ندارد شوهرش را بدون آرایش ببیند. (۱۴)

پس یکی از وظایف مردان این است که خود را برای همسرانشان بیارایند تا یکی از عوامل زندگی سالم و خوشبخت را فراهم سازند. حدیثی از امام رضا علیه السلام در این رابطه وارد شده که حضرت فرمودند:

«أخبرني أبي، عن أبيه، عن آبائه - عليهم السلام - أن نساء بني إسرائيل خرجن من

العفاف إلى الفجور، ما خرجن الأثلة تهيئة

ازواجهن...»

امام هشتم از پدرش و آن حضرت از پدرانش نقل نمود: «همانا زنان بنی اسرائیل که از عفت و پاکی خارج شده و بسوی فجور و فحشاء رفتند، علتی نداشت مگر اینکه شوهرانشان خودشانرا بر آنها آرایش و زینت نمی‌کردند و نسبت به این امور بی‌اعتنا بودند» (۱۵)

ت - تکالیف مختص زن نسبت به شوهر یا حق مرد بر زن:

حضرت امام خمینی علیه السلام در مقدمه فصلی در تقسیم و النشوز و الشقاق می‌فرمایند: «هریک از زوجین نسبت بهم حقی دارند و بی‌حق مرد بر زن عظیم‌تر و بزرگتر نسبت بنا زنان در این رابطه باید بسیار دقت کنند و از خداوند کمک بخواهند تا اینکه در امر انجام وظایف شوهر داری موفق باشند. از نظر اسلام حقوق مرد بر زن بقدری زیاد است که وقتی عده‌ای خدمت رسول خدا، صلی الله علیه و آله آمده و عرض کردند: ما مردمی را دیدیم که برای بزرگان سجده می‌کردند. و شاید منظورشان این بود که ما هم حاضریم برای تو که پیامبری سجده کنیم. در این هنگام پیامبر صلی الله علیه و آله آنها را از این کار منع کرده و فرمودند:

«لَو كُنْتُ أَمْرًا أَحَدًا أَنْ تَسْجُدَ لِأَحَدٍ لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا: اگر بنا بود که شما به غیر از خداوند متعال به کسی دیگر سجده کنید، دستور می‌دادم زنها بر شوهرانشان سجده کنند.» (۱۶)

این حدیث نشانگر اهمیت و عظمت حق شوهر بر زن است. زن مسلمان باید

بداند که هیچ کس همچون شوهرش بر او حق نداشته و او هم وظیفه‌ای که نسبت به شوهرش دارد، نسبت به هیچ کس دیگر ندارد. یکی از تکالیف مختص زن در برابر مرد عبارتست از: تمکین، یعنی تمام وظایف زن در کلمه تمکین نهفته است. البته با توجه به این نکته که علمای شیعه تمکین را بر دو قسم می‌دانند: «تمکین عام» و «تمکین خاص». و زمانی که ما موارد تمکین عام را در کنار مورد تمکین خاص که اصلی‌ترین و مهمترین وظیفه زن است، قرار دهیم؛ متوجه می‌شویم که در قالب کلمه تمکین، حقوق زیادی از طرف مرد بر ذمه زن می‌باشد.

الف - تمکین عام:

تمکین عام عبارتست از این موارد:

۱- اطاعت کردن از شوهر: اطاعت کردن زن از شوهر، یکی از وظایف مهم زن در قبال شوهر است. بطوریکه در روایات ائمه معصومین علیهم‌السلام، جزو حقوق مرد بر زن شمرده شده است. امام محمد باقر علیه‌السلام در این رابطه می‌فرمایند: «جاءت امرأة الى رسول الله صلى الله عليه وآله، فقالت: يا رسول الله ما حق الزوج على المرأة؟ فقال لها: تطيعه ولا تعصيه و...»:

زنی خدمت پیامبر رسید و عرضه داشت یا رسول الله صلى الله عليه وآله حق مرد بر زن چیست؟ حضرت فرمودند: اینکه او را اطاعت کنی و در برابر او عصیانگر نباشی... (۱۷)

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرمایند: «... فالصالحات قانتات...»: «زنان صالحه مطیع و فرمانبردار شوهر خود هستند» (۱۸)

با توجه به حدیث و آیه قرآن،

درمی‌یابیم که زن باید از همسر خود فرمانبری داشته باشد و در مقابل او متواضع باشد. بنابراین آیه، زمانی که زنی در مقابل شوهر، رعایت شوون و آداب کلامی را

در پرداخت نفقه به دو صورت انجام می‌شود: ۱- زن در خانه شوهر زندگی می‌کند و مرد خودش تمام وسایل مورد نیاز خانواده را تهیه می‌کند و زن هم از آنها استفاده می‌کند. ۲- زن، هر روز اول صبح نفقه روزانه خود را از مرد مطالبه می‌کند و مرد خرج هر روز را بـــــــــــــــــه او مـــــــــــــــــی‌پردازد.

نکنند، در واقع برخلاف دستور خدای تعالی و ائمه معصومین گام برداشته است. البته لازم به تذکر است که فرمان دادن مرد نباید در مورد لباس شستن و غذا پختن و سایر

چیزهایی که مورد نفقه محسوب می‌شوند مختلف است؛ بعضی‌ها امثال خوراک و غذا و لوازم آرایش و غیره را جزو نفقه می‌دانند و برخی نیز اموری چون مسکن و خسادم و الثاثة البیت

کارها باشد، بلکه حق مرد بر زن، تنها در زمینه استمتاع جنسی است اما مسأله اینست که برای قوام زندگی لازم است که زن و مرد بیشتر از محدوده واجبات قدم بردارند و براساس عشق و محبت زندگی کنند و در این مورد نیز بر زن لازم است که براساس محبت و صمیمیت، مطیع شوهر خود باشد.

۲- داشتن عفت: یکی دیگر از وظایف زن، داشتن عفت و پاکدامنی است. چنانکه خداوند در قرآن کریم فرمودند، دومین صفت زنان نیکو، صالح بودن و داشتن عفت آنهاست. عفت در خلوت و جلوت. یعنی زن باید در حضور و غیاب همسرش عقیف باشد و حضور یا عدم حضور همسرش در این مورد، تأثیری نداشته باشد. اگر زنی عفت خود را حفظ نکند، خیانت کرده است. چون حفظ عفت زن، حق مرد است و زنانی که در این مورد بی‌توجه هستند و خود را به دیگران می‌نمایانند و یا به نحوی جلب توجه مرد بیگانه را می‌کنند، خیانتکارند. یکی از مظاهر بی‌عفتی زنان، استعمال بوی خوش به هنگام بیرون رفتن از منزل است. حضرت امام صادق علیه‌السلام در این مورد فرموده‌اند: «لا یبغی للمرأة أن تجمد ثوبها اذا خرجت». (۱۹) سزاوار نیست برای زن، اینکه وقتی می‌خواهد از خانه خارج شود، لباسش را معطر کند.

۳- عدم خروج از منزل:

زن در برابر مرد، عدم خروج از خانه است بدون اذن شوهر. امام محمد باقر علیه‌السلام می‌فرمایند: «... ولا تخرج من بیتها الا باذنه، فان خرجت بغیر اذنه لعنتها ملائكة السماء و ملائكة الارض و ملائكة الغضب و ملائكة الرحمة حتی ترجع الی بیتها...» (۲۰) از حقوق مرد بر زن این است که: ... از خانه خارج نشود، مگر با اجازه شوهر و اگر بدون اجازه شوهر از خانه خارج شود، ملائکه آسمان و زمین و ملائکه غضب و رحمت، او را لعنت می‌کنند تا اینکه به خانه‌اش برگردد.

نظر فقها در این رابطه اینست که،

منظور از عدم خروج از منزل اینست که خانمی از روی عناد و سرکشی و یا با وجود ممانعت شوهرش و به قصد مخالفت با او بیرون رود. وگرنه اگر مثلاً بچه به زمین بخورد و سرش بشکند، زن نباید صبر کند تا شوهرش بیاید و برای بردن بچه به در مانگاه از او اجازه بگیرد.

حفظ اموال: از حقوق

واجب مرد بر زن، حفظ اموال شوهر است. زن در این رابطه باید نهایت سعی خود را انجام دهد که اموال شوهرش را حفظ کند.

در حدیثی از حضرت علی علیه السلام آمده که، یکی از صفات خوب زنان، بخل است، چون بخل باعث می شود که زن در حفظ اموال شوهر کوشا باشد و اصراف نکند.

اگر زن از طرف همسر، در مال او جایز به تصرف باشد و در این رابطه اجازه تام از سوی همسر، داشته باشد. در رابطه با

این مطلب وارد شده: «سُئِلَ اخاه موسى بن جعفر علیه السلام عن المرأة لها أن تعطي من بيت زوجها بغير اذنه، قال: لا، إلا أن يحلها»^(۲۱)؛ از امام کاظم علیه السلام سؤال کردند در مورد زنی که از منزل همسرش بدون اجازه او چیزی را می بخشد. حضرت فرمودند: جایز نیست مگر اینکه برای او حلال کرده باشد.

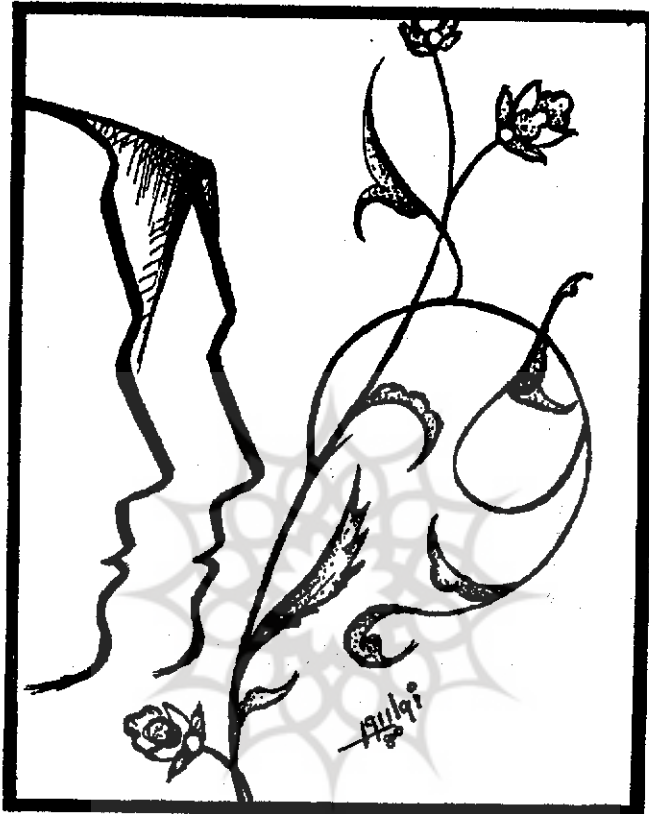
موارد استثنای حفظ اموال: از اموال،

موارد ذیل استثناء شده اند:

۱- مهریه: مهریه حق زن است و مال خود زن است و هر طور که بخواهد،

می تواند از آن استفاده کند.

۲- نفقه: زن مالک نفقه پکروزه خود است و می تواند هر طور که بخواهد، از آن استفاده کند. البته اگر نفقه برای تمام افراد خانواده باشد، در صورتی که خانم، مدیر خانه است و دخل و خرج خانه با او باشد،

می فرماید: «... للرجال نصيب مما اكتسبوا وللنساء نصيب مما اكتسبن...»^(۲۲)؛ برای مردان بهره و نصیبی است از آنچه کسب می کنند و برای زنان نیز بهره و نصیبی است از آنچه کسب می کنند.

۴- هدیه: هدایایی که زن دریافت می کند، مال خود زن است.

هدایا، بر دو نوع اند: اول، سری هدایای مشترک؛ مثل هدایایی که دیگران به عنوان هدیه ازدواج یا چشم روشنی برای منزل می آورند که این هدایا مال هر دو است و زن حق تصرف فردی را در آن ندارد و نمی تواند از جانب خود آنها را بذل و بخشش کند. و دوم، هدایای شخصی هستند، مثل عیدی یا هدایایی که به خود زن می دهند. در این گونه موارد، زن مالک است و می تواند در آن هر طور که خواست

زن حق ندارد از آن استفاده ای غیر از مصارف خانه بکند. اما پولی که به عنوان هزینه های شخصی می گیرد و یا پولی که به عنوان نفقه دریافت می کند، آن پول مال خود زن است.

۳- درآمد کسب: منظور از کسب، درآمدی است که زن از راه انجام کاری به دست می آورد. آن مالی که زن در قبال انجام کاری به عنوان دستمزد و حقوق دریافت می کند، مال خود زن است و هر طور که بخواهد می تواند در آن تصرف کند. قرآن مجید در تأیید این مطلب

تصرف کند.

و اما در مورد نذر، حتی برخی از فقها نذر کردن را به طور مطلق استثنا کرده اند. به این معنا که حتی زن اگر مالی از خودش داشته باشد، نمی تواند بدون اجازه شوهر نذر کند. و حتماً نذر او باید همراه با اجازه شوهرش باشد و اعتقاد دارند که اگر زنی بدون اجازه شوهرش نذر کند، نذر او محقق نمی شود.

حفظ اسرار: یکی دیگر از وظایف زن در برابر مرد، حفظ اسرار است. در قرآن کریم خداوند می فرماید: فالصالحات

قائتات حافظات للغيب بما حفظ الله...» (۲۳):
 زنان صالحه مطيع و فرمانبردار شوهر و حافظ اسرار او هستند... در تفسير جوامع الجامع، علامه طبرسی می فرماید: حافظات للغيب، خلاف الشهادة ای رعايات لحقوق أزواجهن و حرمتهم فی الفروج و البيوت و الاموال فی حال غيبتهم...

«منظور از غيب یعنی چیزهای پنهانی، یعنی زنان حقوق همسران خود را رعایت می کنند و فروج خود را از حرام حفظ می کنند و همچنین خانه و اموال شوهر را در حال غيب او حفظ می کنند.» (۲۴)

با توجه به این آیه، درمی یابیم که زن باید در غياب همسرش، ناموس (عرض) و اموال شوهر را حفظ بکند و اسرار زندگی خود را برای دیگران بازگو نکند. زن و مرد باید بسطابق فرموده قرآن مجید که می فرماید: «هَنَّ لِبَاسٍ لَكُمْ وَّ أَنْتُمْ لِبَاسٍ لَهَا» (۲۵)

باید بدیها و عیوب یکدیگر را پوشانند. و برای دیگران بازگو نکنند. هر چیزی را که مرد از آشکار شدن آن اکراه دارد، باید توسط زن حفظ شود و متقابلاً مرد هم همین طور.

- جلوگیری از ورود کسانی که مرد کراهت دارد به داخل خانه: اگر مردی می گوید من دوست ندارم فلان کس [حتی برادر خودش باشد] به خانه ام وارد شود، زن حق ندارد او را به خانه راه دهد. و این حقی است از طرف مرد بر زن.

- آزار و اذیت نرساندن به شوهر: زن نباید به خاطر مشکلات زندگی، شوهر خود را ناراحت کند و موجب آزار و اذیت او گردد. اگر زنی شوهر خود را اذیت کند و رضایت او را جلب نکند، مورد خشم و

غضب خداوند قرار گرفته و نماز و روزه او و حسنات او قابل قبول درگاه احدیت واقع نمی شود. پیامبر گرامی اسلام ﷺ در این باره می فرمایند: «ومن كان له امرأة تؤذيه لم يقبل الله صلاتها و لاحسنه من عملها حتى ترضيه و ان صامت الدهر و قامت و اعتقت الرقاب و انفتحت الاموال فی سبيل الله» (۲۶)
 «اگر زنی شوهرش را آزار داده؛ اذیت

یکی دیگر از وظایف شوهر نسبت به همسر، رعایت نظافت و آرایش است. بر مرد است که خود را برای همسر خود خوشبو کند، تمیز باشد، و زوینده و کیف باشد. شوهر موظف است خود را برای زن بپازد تا زن از او متنفر نگردد، مرد باید ظاهر و لباس خود را طوری مرتب و منظم کند که نظر زنی را جلب کرده و همیشه مستنوخه بپوشد.

کند، خداوند نماز و حسنات او را قبول نمی کند تا اینکه وی شوهر خود را راضی کند اگرچه این حسنات او به طوری باشد که همیشه روزه بگیرد و شب زنده داری کند و بنده آزاد کند و اموال خود را در راه خدا انفاق کند... عدم رعایت آداب کلامی نسبت به شوهر، از مصادیق این ایذا و اذیت، محسوب می شود.

- احترام گذاشتن به شوهر: یکی از عوامل مهم در تحکیم خانواده احترام گذاشتن زن به مرد است. اسلام به زن دستور داده است که نسبت به همسر خود مهربان باشد اگرچه که شوهر او بد اخلاق باشد.

در روایات، وارد شده که از وظایف زن

اینست که وقتی شوهرش به خانه می آید، به استقبال او برود، و کارهایی را انجام دهد که مایه آسایش او گردد.

از پیامبر اکرم ﷺ وارد شده است: «حق الرجل علی المرأة ان تارالسراج و اصلاح الطعام و ان تستقبله عند باب بيتها فتوجب [به] و ان تقدم اليه الطشت و المنديل و أن لاتمنعه الامن علة» (۲۷)

حق مرد بر زن اینست که همسرش، چراغ خانه اش را روشن کند، غذای مطبوع و نیکو تهیه نماید و تا در خانه به استقبال او برود و به او خوش آمد بگوید و... اگر زنی اینگونه باشد و وظایف خود را بخوبی انجام دهد نعمتهای بهشتی در انتظار اوست و خداوند تبارک و تعالی نیز او را مورد تحسین قرار می دهد.

- پشتیبانی از شوهر: یکی از صفات حمیده زن اینست که همیشه پشت و پناه شوهر باشد. این صفت در چند حالت به اثبات می رسد:

۱- در آنجا که عده ای از خویشان و آشنایان از شوهرش بدگویی می کنند و زن با کمال ادب البته، اما قاطعانه از شوهر خود پشتیبانی می کند.

۲- رفتار زن در فقر و غنا، با شوهرش یکسان باشد، بلکه در تمام حالات بخصوص هنگام مشکلات مادی مهر و علاقه بیشتری به مرد نشان دهد.

۳- اگر کوتاهی و یاستی یا خطایی از شوهرش مشاهده کرد، به هیچ وجه برای دیگران مطرح نکند و کمبودهای خانه را باز نگوید.

به هر حال بهترین الگوی رفتاری برای زنان، وجود مقدس سیده زنان عالم، حضرت فاطمه زهرا علیها السلام می باشند. در خبر

است. وقتی که حضرت علی علیه السلام وارد خانه می شدند، همواره احساس آرامش می کردند و دردهایشان تسکین می یافت. زهرای اطهری که در نهایت، در راه پشتیبانی از مقام شامخ امامت و ولایت مولانا علیه السلام، به مقام رفیع شهادت دست یافتند.

ب - تمکین خاص

بر آوردن خواسته های جنسی مرد از طرف زن «تمکین خاص» نام دارد. نظافت و آرایش کردن، خوش خلقی، دور کردن چیزهایی که باعث تنفر مرد است، استقبال از تکلیف و فراهم کردن زمینه تمتع جنسی مرد از زن، همه از نمونه های تمکین خاص است. زن باید همیشه برای کامیابی مرد آماده باشد و

یکی از مهمترین وظایف و به عبارتی، مهمترین حق مرد بر زن همین مورد تمکین خاص است. (۲۸)

امام باقر علیه السلام می فرمایند: پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله فرمودند: «لا تطولن صلاتک لتمتنعن ازواجکم» رسول خدا صلی الله علیه و آله به زنان فرمودند: برای اینکه مانع شوهرانتان شوید، نمازتان را طول ندهید. (۲۹)

امام جعفر صادق علیه السلام می فرمایند: زنی برای بعضی از حوائج خدمت پیامبر رسید، رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: شاید تو از «مسوفاتی»؟ عرض کرد: «مسوفات» چیست؟ فرمودند: زنی که شوهرش او را برای بعضی از حوائج می خواند و او نسبت به فرمان شوهر سرفرودمی آورد، تا او را خواب فرا گرفته و به خواب می رود و این

زن را فرشتگان لعنت می کنند، تا شوهرش بیدار شود. (۳۰)

همچنین در این رابطه، زن باید خود را پاکیزه نگهدارد، آرایش کند و لباس زیبا بپوشد، امام صادق علیه السلام می فرمایند: «... و علیها ان تتطیب بأطيب طیبهها و تتلبس احسن ثیابها و تزین بأحسن زیستها و تعرض نفسها علیه غدوة و عشية و اکثر من ذالک حقوقه علیها»: بر زن است که در

حضور شوهر به بهترین عطرها خودش را خوشبو کند و بهترین لباسهایش را بپوشد و به نیکوترین زیتها خود را مزین کند و صبح و شام خویشتن را بر شوهر عرضه بدارد و حقوق شوهر بر زن بیشتر از اینهاست. (۳۱)

استثنائات تمکین خاص: تمکین خاص یکی از مهمترین و اصلی ترین وظایف زن در مقابل شوهر است. و اگر زنی در این رابطه کوتاهی کند، ناشزه محسوب می شود اما با تمام این اوصاف، همین امر مهم گاهی مستثنا می پذیرد که این موارد عبارتند از:

- وجود مانعی شرعی (عذر شرعی): مانع شرعی، به آن قبیل از عذرهای شرعی گفته می شود که با وجود آنها، زن از انجام

وظایف خود شرعاً معذور است مثل حیض، نفاس و روزه واجب رمضان و قضای روزه رمضان، در صورتی که وقت آن تنگ باشد.

- وجود معذورات پزشکی: زنی دچار بیماری و کسالتی است که پزشک او را از انجام هر گونه آمیزش جنسی ممنوع ساخته است.

- وجود بیماریهای واگیردار در مرد:

اگر مردی دارای بیماریهای واگیردار مثل سوزاک، سفلیس و ... باشد، زن می تواند از تمکین خاص سرباز زند.

۲ - سکونت زن در منزلی که

شوهر تعیین می کند: یکی از تکالیف زن نسبت به مرد، زندگی و سکونت در خانه ای است که شوهر تعیین می کند. مگر اینکه در ضمن عقد، حق تعیین محل سکونت به زن داده شده باشد. اگر مرد هر جا خانه و زندگی

خود را قرار دهد، زن ملزم به زندگی و سکونت در همان جاست. و هر چند بار که منزل خود را تغییر دهد، زن باید مطیع باشد و در هر جایی که مرد تعیین کرد زندگی کند. این مسأله در ماده (۱۱۱۴) قانون مدنی به این صورت بیان شده است:

«زن باید در منزلی که شوهر تعیین می کند سکنی نماید، مگر آنکه اختیار تعیین منزل به زن داده شده باشد.»

البته ذکر این نکته ضروری است که بعضی از فقهاء مثل صاحب جواهر و حضرت امام (ره) عقیده دارند که زوجه در صورتی که شرط هم نکرده باشد که حق تعیین منزل با او باشد، می تواند از اقامت در منزل مشترک خودداری کند. مثلاً اگر شوهر منزلی دارد که زوجه دیگرش و یا

پدر و مادر شوهرش در آنجا زندگی می‌کنند، زن می‌تواند بگوید من اینجا زندگی نمی‌کنم و باید برای من منزل اختصاصی تهیه کنی.^(۳۲) و دلیل این نظر هم طبق آیات زیر است:

«عاشروهن بالمعروف»: با زنان با

نیکی معاشرت کنید^(۳۳) و همچنین «ولانصاؤونهن لئن كنتم من انك» زیان نرسانید تا زندگی در آنجا تنگ گردد.^(۳۴) اما در این مورد باید عرف را ملاحظه قرار داد. چنانچه عرف در علم‌الدین و علم‌الدین زندگی در منزل مشترک مناسبات نداشته باشد، نمی‌توان چنین حکمی را برای زن نظر گرفت. مگر اینک به دلیل مشترک دچار ضرر و زیان شود که با توجه به قاعده «لا ضرر» بهیچ نسبت این حق به زن داده شود.

نتیجه کلی از بحث

«خانواده»، یکی از محورهای بنیادین نزد خداوند است و خانواده تشکیل نمی‌شود مگر به ازدواج پس اساس تشکیل خانواده، ازدواج است. هنگامی که زن و مردی با هم ازدواج می‌کنند، هر کدام از آنها نسبت به دیگری وظایفی را عهده‌دار می‌شود که باید رعایت کند. وظایفی که ما در این مقاله بر شمردیم، همه از واجبات است و زن و مرد تا حد توان و با قصد «قربه‌الی‌الله» باید در انجام آن کوشا باشند و اگر هریک از زوجین از واجباتی که در رابطه با امر زناشویی است، سرپیچی کنند؛ سزاوار عقاب خداوند می‌گردند چون مدیون طرف مقابل خود شده‌اند. اما نکته مهم این است که زن و مرد، نباید تنها در چهارچوب شرع و در حد واجب با هم رفتار کنند بلکه باید با صمیمیت و مهریانی

امور خانوادگی را سر و سامان دهند. زن و مرد، علاوه بر نسبت زوجیت باید در حکم دو رفیق دلسوز برای یکدیگر باشند. از انجام تکالیف خود استقبال کنند و بدانند کار آنها بدون اجر و مزد باقی نخواهد ماند.

همچنانکه پیامبر گرامی اسلام ﷺ

در رابطه با زن فرموده‌اند: «جهاد المرأة جسدتها»^(۳۵) جهاد زن، جسم و صورتش است. هر زن که در این رابطه با مردان هم فرموده‌اند: «خدمه العیال»^(۳۶) نگه‌دارنده و تنظیم کننده امور خانواده است. «خدمت کردن به عیال»^(۳۷) عیب خداوند را جفا می‌کند. رعایت حقوق همراهِ باعظفه، در کنار هم زیست، خداوند را راضی و خشنود می‌کند. خداوند مردم را امر به عدالت و احسان می‌کند.

پس زن و مرد در حالیکه موظف به رعایت حقوق یکدیگر هستند، باید رفیق و دلسوز یکدیگر نیز باشند و بدانند آنچه مایه فراموشی خانواده است، تنها رعایت حقوق زن و مرد نسبت به هم نیست، بلکه مسأله اطمینان و بهیچ‌تر، تفاهم و مهریانی و صفا و صمیمیت است.

پی‌نوشتها:

۱. شرایع الاسلام، ج ۱ و ۲ کتاب نکاح - النظر الخامس فی النفقات فی نفقه الزوجه، ص ۳۴۷.
۲. شرایع الاسلام، ج ۱ و ۲ کتاب نکاح - النظر الخامس فی النفقات فی نفقه الزوجه، ص ۳۴۷.
۳. تحریر الوسیله، ج ۲، کتاب نکاح، فی نفقه الزوجه، مسأله ۱.
۴. به نقل از کتاب حقوق خانواده - محقق داماد، ص ۲۹۲.
۵. تحریر الوسیله، ج ۲ - کتاب نکاح - فی نفقه الزوجه، مسأله ۱۱.
۶. تحریر الوسیله، ج ۲ - کتاب نکاح - فی نفقه

۱. الزوجه، مسأله ۱۵.
۲. به نقل از کتاب حقوق خانواده، محقق داماد، ص ۲۹۴ و ۲۹۳.
۳. تحریر الوسیله، ج ۲، کتاب نکاح، فی نفقه الزوجه، مسأله ۱۹.
۴. امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۲ - فصل فی القسم و النشوز و اشفاق - مسأله ۱ - علامه حلی در شرایع الاسلام - ص ۳۳۰ - صاحب جواهر - جواهر الکلام - ج ۳۱ - کتاب نکاح فی القسم و الواسعه، ص ۱۵۶.
۵. شرایع الاسلام، ص ۳۳۵.
۶. تحریر الوسیله، ج ۲ - کتاب نکاح - فصل فی القسم و النشوز و اشفاق، مسأله ۱.
۷. حرره العالی، ج ۲ - کتاب نکاح - فی احکام نکاح، ص ۴۳ - مسأله ۸.
۸. وسائل الشیعه، ج ۱۴ - مقدمات نکاح - باب ۷۱ - ص ۳۰۰.
۹. وسائل الشیعه، ج ۱۴ - باب ۱۴۱ - استحباب التظیف الزوجه للرحاله و النساء - ص ۱۸۳، ح ۱.
۱۰. بحار الانوار، ج ۷۶، ص ۱۰۲.
۱۱. من لایحضره الفقیه - ج ۳ - باب ۱۳۰ - حق الزوج علی العیال - ص ۲۷۷ - ج ۳.
۱۲. من لایحضره الفقیه - ج ۳ - باب ۱۳۰ - حق الزوج علی العیال - ص ۲۷۷ - ج ۱.
۱۳. سوره نساء، آیه ۳۴.
۱۴. من لایحضره الفقیه - جلد ۳ - باب ۱۳۰ - حق الزوج علی العیال - ص ۲۷۸ - حدیث ۱۰.
۱۵. موسی بن جعفر حدیث ۱.
۱۶. فروع کلینی، جلد ۵، حدیث ۸.
۱۷. سوره نساء، آیه ۳۲.
۱۸. سوره نساء، آیه ۳۴.
۱۹. حواصی الجامع، جلد ۱، ص ۲۵۳ و ۲۵۴.
۲۰. سوره بقره، آیه (۱۸۷).
۲۱. وسائل الشیعه، ج ۱۴، باب ۸۲، ص ۱۶۶، ح ۱.
۲۲. مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۵۴.
۲۳. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۱۲، باب ۷۹، ح ۳.
۲۴. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۱۷، باب ۸۲، ح ۱.
۲۵. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۱۷، باب ۸۲، ح ۲.
۲۶. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۱۲، باب ۷۹، وجوب تمکین.
۲۷. جواهر الکلام، ج ۳۱، ص ۳۳۹، تحریر الوسیله، ج ۲، کتاب نکاح - فی نفقه زوجه، مسأله ۸.
۲۸. سوره نساء، آیه (۱۹).
۲۹. سوره طلاق، آیه (۶).
۳۰. من لایحضره الفقیه، ج ۳، باب حق الزوج علی الزوجه، حدیث ۶.
۳۱. بحار الانوار، ج ۱۰۳، کتاب نکاح.
۳۲. سوره نحل، آیه ۹۰.